

KÖNYVTÁRI TREND/ JELENTÉSEK

2015-2022 / 2023 / 4.

KÖNYVTÁRHASZNÁLAT

ORSZÁGOS
SZÉCHÉNYI
KÖNYVTÁR

A KÖNYVTÁRHASZNÁLAT VÁLTOZÁSAI

BEMUTATJUK A KÖNYVTÁRHASZNÁLAT VÁLTOZÁSAIT AZ ORSZÁGOS KÖNYVTÁRI STATISZTIKA ADATAI ALAPJÁN.

A jelentés három alponthoz ismerteti a könyvtárhasználati trendek alakulását:

1. A könyvtárhasználat országos trendjei;
2. A dokumentumhasználat országos trendjei:
a helyben használt és kölcsönzött dokumentumok számának alakulása;
3. A könyvtárközi kölcsönzés trendjei a könyvtári rendszerben.

1. A KÖNYVTÁRHASZNÁLAT ORSZÁGOS TRENDJEI

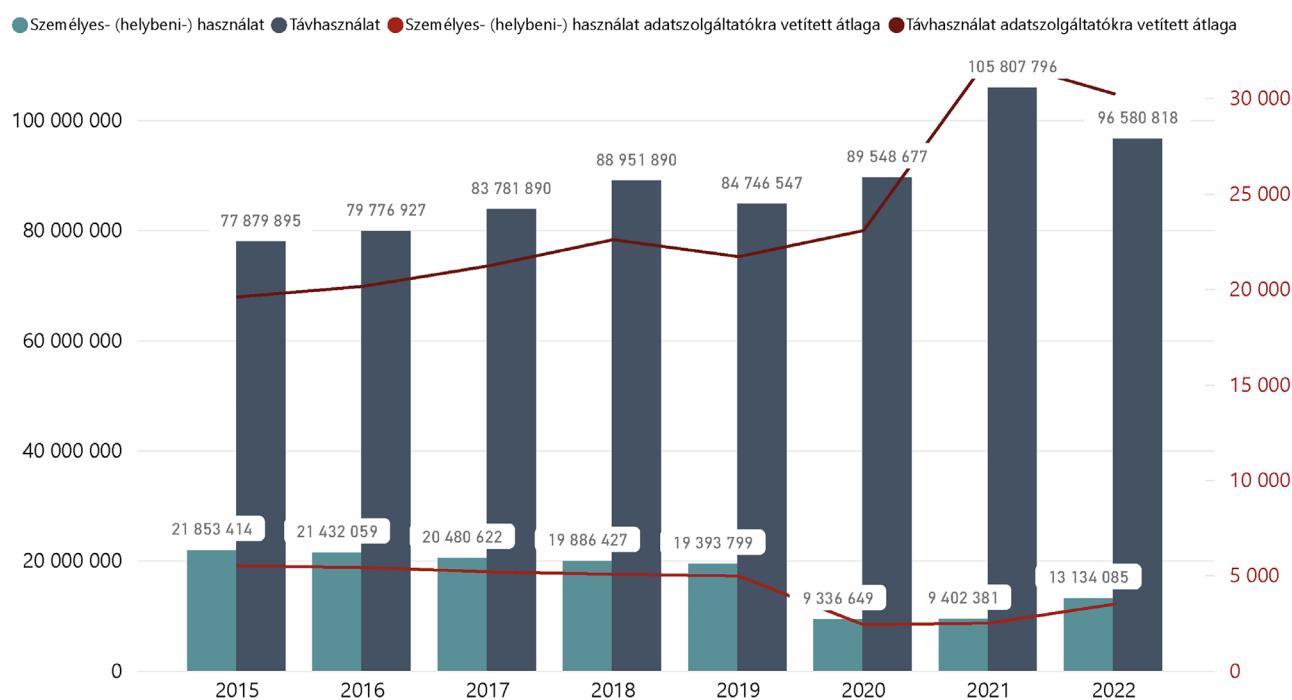
A HASZNÁLATI ALKALMAK

A két legfontosabb használati adat a könyvtárban mért személyes (helybeni) használati alkalmak

száma és a távhasználatok száma. A könyvtári szolgáltatás igénybevétele történhet személyesen vagy távolról, telefonon vagy digitális eszközök révén az interneten keresztül, függetlenül attól, hogy a használó beiratkozott-e vagy sem. Személyes használatnak azt nevezzük, amikor a használó vagy megbízottja személyesen veszi igénybe a könyvtár bármely szolgáltatását. A könyvtár ismételt felkérése újabb használatot jelent.

A távhasználat körébe az sorolható, ha az érdeklődő nem személyesen, hanem levélben, telefonon vagy e-mailben keresi meg a könyvtárat, továbbá idetartoznak a könyvtár honlapjának és elektronikus katalógusának látogatási alkalmai is.

A SZEMÉLYES (HELYBENI) ÉS A TÁVHASZNÁLAT ALAKULÁSA

1. ábra: A személyes (helybeni) és a távhasználat alakulása

A rendelkezésre álló adatok alapján elmondható (1. ábra), hogy a személyes használatban enyhe csökkenés látható 2015-től 2019-ig, 2020-ban és 2021-ben pedig a pandémia okozta bezárás miatt egy nagyobb visszaesés történt. 2022-ben azonban már 29%-os emelkedést tapasztaltunk, így elindult a visszatérés a 2019-es szintre, aminek már a 67%-át sikerült elérnie a könyvtáraknak.

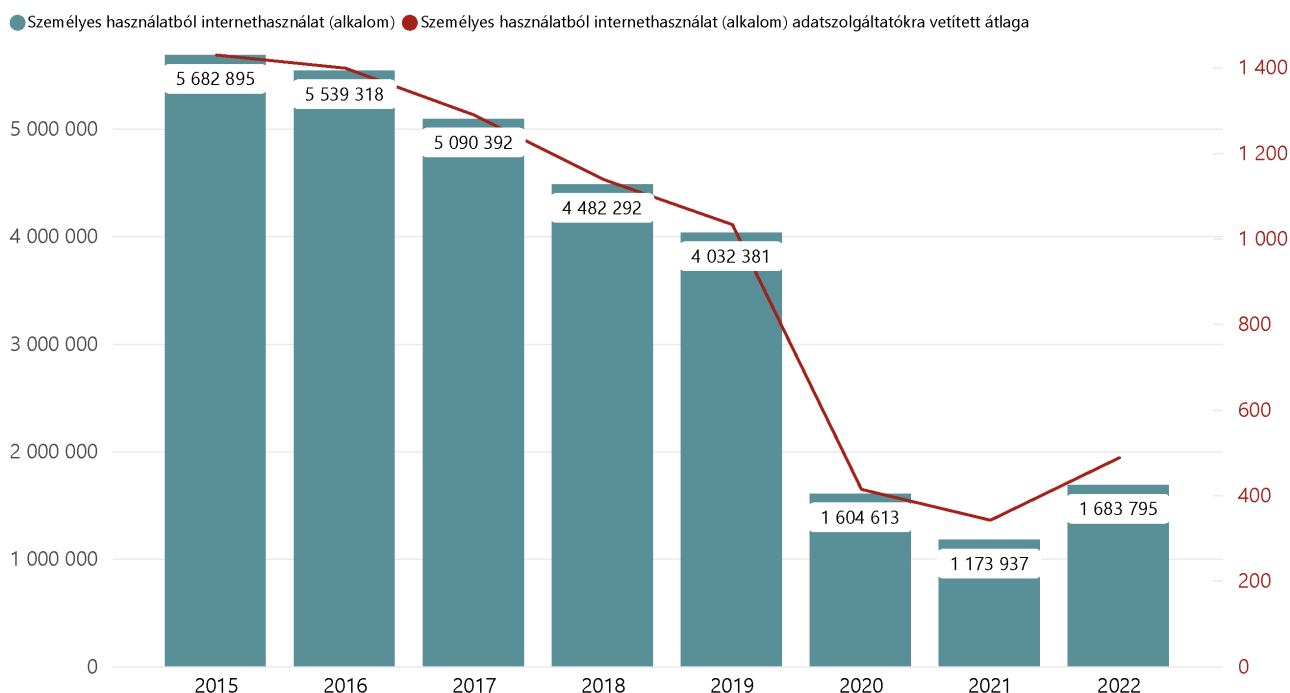
A távhasználati adatok ellentétes tendenciát mutatnak: a könyvtárak távoli elérési szolgáltatásainak népszerűsége évek óta dinamikus emelkedik. Némi visszaesés után 2019-hez képest a 2020-as évre újra nőtt a könyvtár távoli használati alkalmainak száma (89 millió látogatás felett), 2021-ben pedig már meghaladta a 100 milliót, igaz, ezt 2022-ben némi visszaesés követte. Adatszolgáltatókra vetítve ez átlagosan 31 ezer távhasználatot jelent. Az eredmény azt jelzi, hogy a járványügyi veszélyhelyzetben még jobban megerősödött a könyvtári szolgáltatási pontok távoli, online elérése.

A SZEMÉLYES ÉS A TÁVHASZNÁLAT KÜLÖNBÖZŐ FORMÁINAK TRENDJEI

A személyes használat egyik lehetséges fajtája a helybeni internethasználat, amikor a látogató

a könyvtárban elhelyezett, internetkapcsolattal rendelkező számítógépeket használja, vagy a wifire kapcsolódik a saját vagy a könyvtár eszközeivel. Az olvasók helybeni internethasználati folyamatosan csökkenő tendenciát mutatott 2015 és 2019 között. Ezt követően 2020-ban és 2021-ben a vírushelyzet egy nagyobb fokú visszaesést eredményezett ebben a szolgáltatási típusban, és még a 2022-es adatok is jócskán elmaradnak a 2019. évi adatoktól. Ez valószínűleg a megnövekedett energiaárak miatti kényszerű korlátozó intézkedéseknek köszönhető (2. ábra). A 2015-ös 5 682 895 használathoz képest 2019-ben 4 032 381, 2020-ban már csak 1 604 613, 2021-ben 1 173 937, 2022-ben pedig 1 683 795 helybeni internethasználati alkalmat mértek a könyvtári szolgáltatási pontokon. Utóbbi (30%-os emelkedés) egyértelműen mutatja a koronavírus-járvány előtti értékekhez történő visszarendeződés megindulását. Adatszolgáltatóként átlagosan nagyjából 340 alkalommal használták a világhálót a helyszínen.

SZEMÉLYES HASZNÁLATBÓL INTERNETHASZNÁLAT

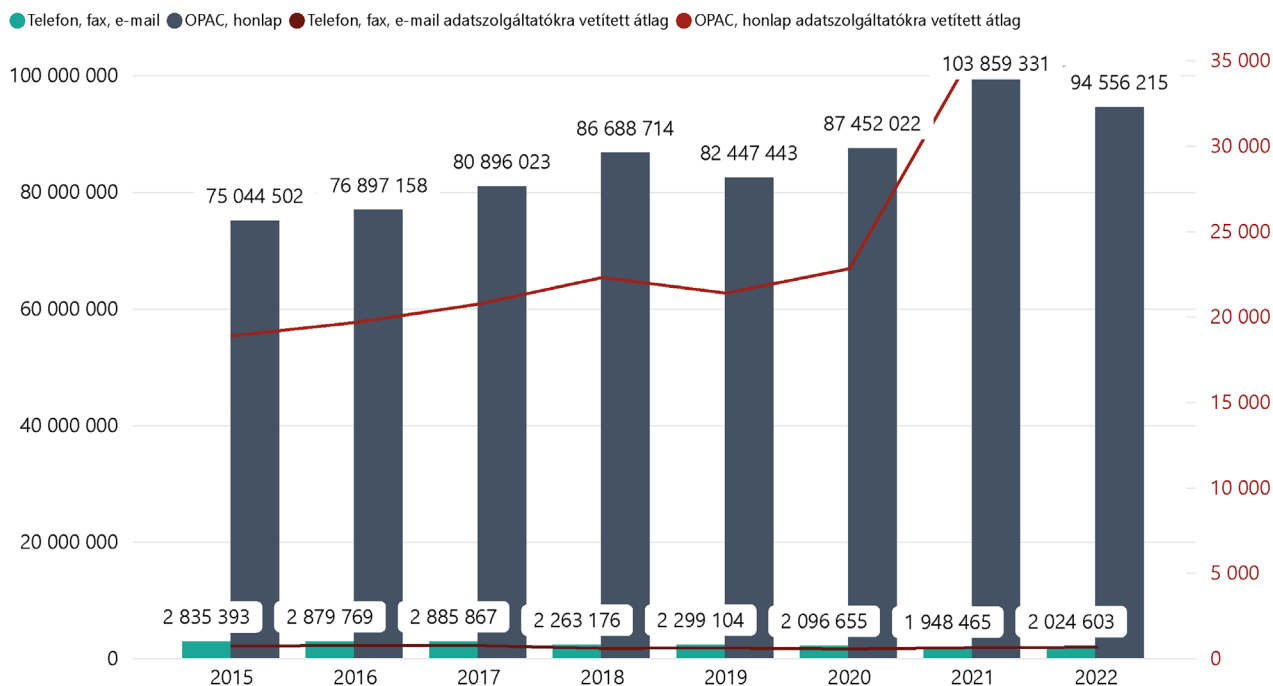

2. ábra: Személyes használatból internethasználat

A könyvtárak szolgáltatásainak igénybevétele nemcsak helyben, hanem távolról is megvalósulhat. Az OSAP 1442 adatlap a távhasználati formák közül a telefonon, faxon, e-mailen keresztül történő használati alkalmakat, valamint az OPAC (On-

line Public Access Catalog) és a könyvtári honlap használatát veszi figyelembe. E távhasználati formák közül az OPAC és a honlap igénybevétele nő, a telefonon, e-mailen keresztüli használat csökken (3. ábra).

A TÁVHASZNÁLAT KÜLÖNBÖZŐ FORMÁINAK ALAKULÁSA

3. ábra: A távhasználat különböző formáinak alakulása

2. DOKUMENTUMHASZNÁLAT: HELYBEN HASZNÁLT ÉS KÖLCSÖNZÖTT DOKUMENTUMOK

A könyvtári dokumentumhasználatra vonatkozóan a könyvtár helyiségeiben használt és az olvasók által kikölcsönzött dokumentumok számát gyűjti az OSAP 1442 adatlap. A helyben használat körébe tartozik az olvasó szabadpolcon való böngészése akkor, ha kézbe kerül a mű, valamint a könyvtáron belüli használat céljából a polcról levett dokumentum. Kölcsönzésnek számít a könyvtárból kivitt és a könyvtáron belül, helyben kölcsönzött dokumentum, valamint a könyvtár által készített és állományba vett nyomtatott vagy elektronikus másolat szolgáltatása. A másolatok esetében nem a másolt oldalak, hanem a másolt dokumentumok száma értendő. 2015 és 2019 között újabb kölcsönzésnek számított a használó által kért hosszabbítás, 2020-tól

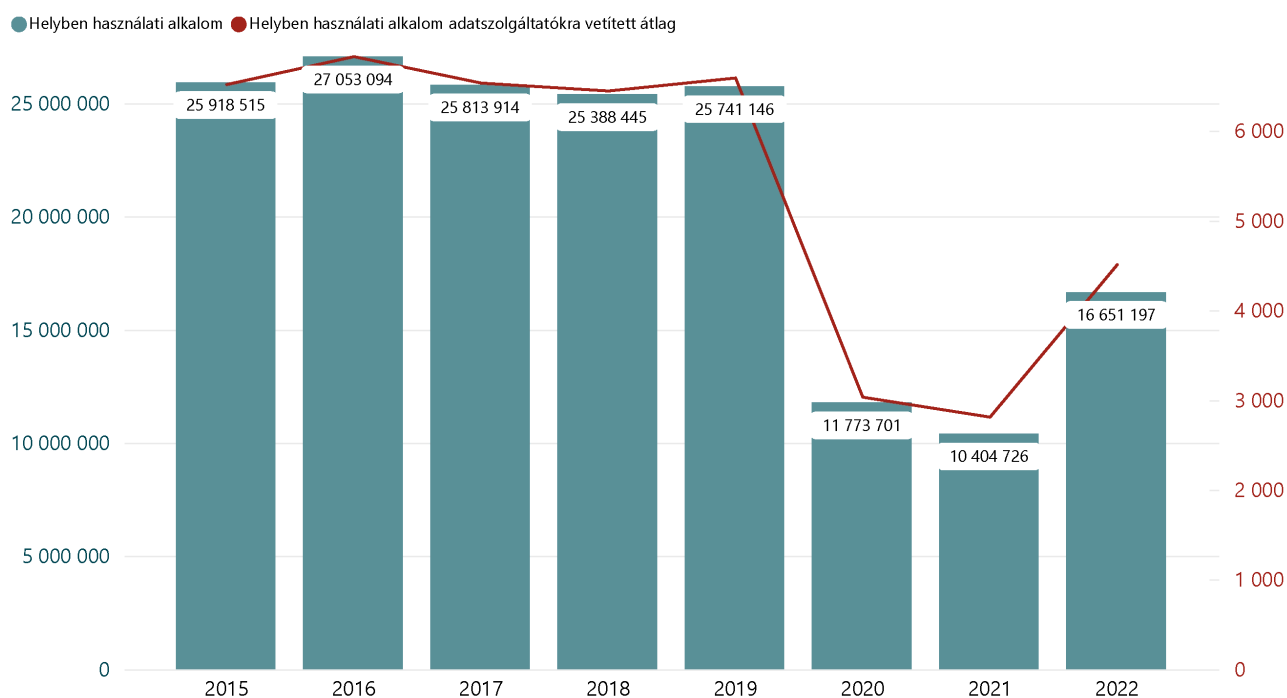
azonban a kitöltési útmutató szerint a hosszabbítás nem számít újabb kölcsönzésnek.

HELYBEN HASZNÁLAT

A közvetlenül helyben használt dokumentumok száma 2015 és 2019 között stagnált. 2015-ben 25 918 515, 2019-ben 25 741 146 darab dokumentumot használtak a könyvtárak tereiben (4. ábra). 2021-re ez a szám 10 404 726-ra csökkent, ami átlagosan 3000 helyben használati alkalmat takar adatszolgáltatónként. 2022-ben már emelkedést figyelhetünk meg, 2021-hez képest 38%-kal nőtt a helyben használati alkalmak száma.

A pandémia e téren is törést okozott, hiszen nemcsak a hosszú zárvatartás, hanem a nyitvatartási napokon is érvényes korlátozások alkalmazása (például az olvasótermek használatának felfüggesztése) is nyilvánvaló befolyással bírt a dokumentumhasználatra.

A DOKUMENTUMOK HELYBEN HASZNÁLATÁNAK ALAKULÁSA

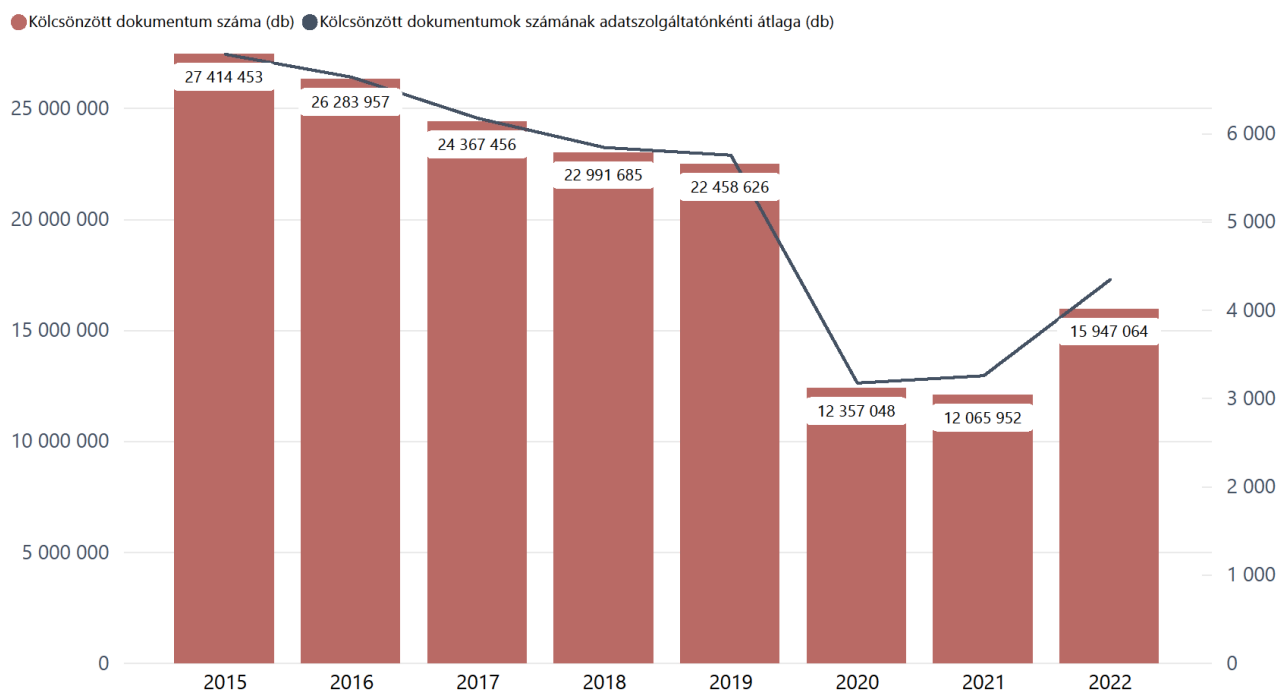
4. ábra: A dokumentumok helyben használatának alakulása

KÖLCSÖNZÉS

A könyvtárakban az egyik legfontosabb szolgáltatás a könyvek és más dokumentumok kölcsönzésének lehetősége. A helyben használt dokumentumok számának 2015 és 2019 közötti stagnálásával ellentétben ugyanezen időszakban a kölcsönzött dokumentumok számának folyamatos csökkenése látható (5. ábra). A pandémia e téren is komoly

hatást gyakorolt, hiszen míg 2015-ben a regisztrált használók 27 414 453 dokumentumot kölcsönöztek, 2019-ben pedig mintegy 4,5 millióval kevesebbet, addig 2020-ban 12 357 048-ra, 2021-ben 12 065 952-re csökkent a kölcsönzések száma. 2022-ben ismét emelkedést látunk, a kölcsönzött dokumentumok száma 15 947 064-re emelkedett.

A KÖLCSÖNZÖTT DOKUMENTUMOK SZÁMÁNAK ALAKULÁSA

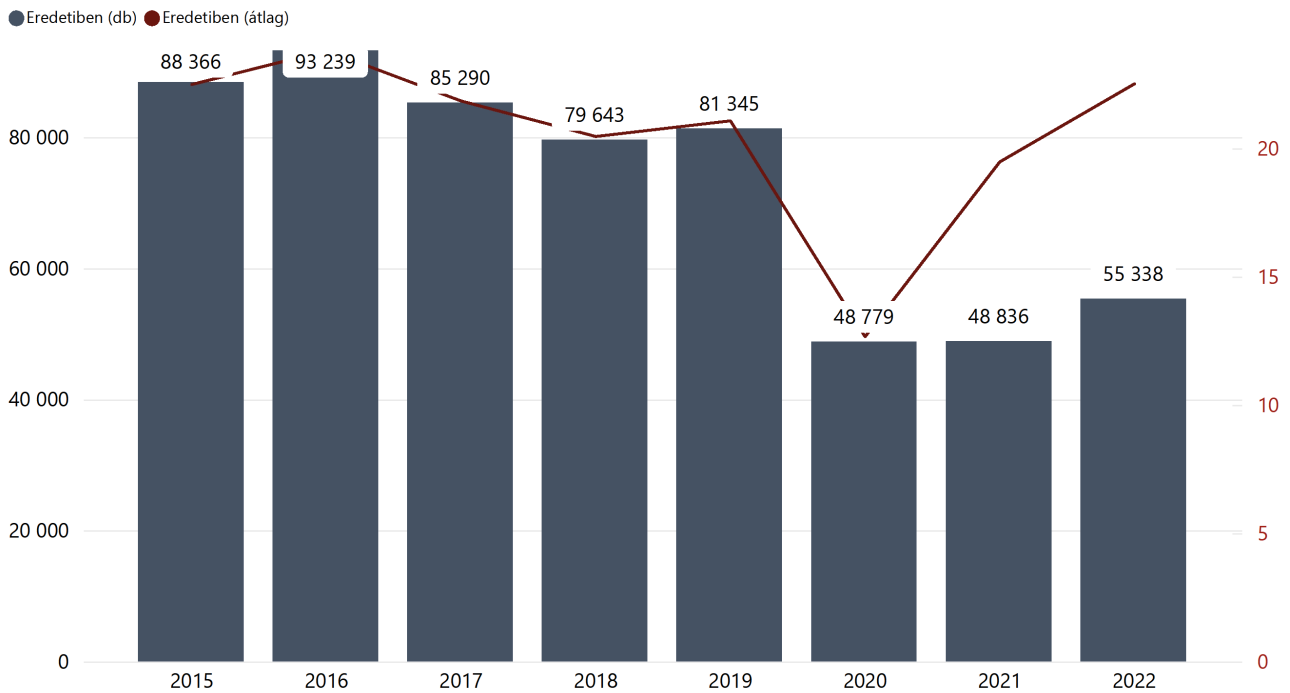
5. ábra: A kölcsönzött dokumentumok számának alakulása

3. A KÖNYVTÁRKÖZI KÖLCSÖNZÉS ADATAI A KÖNYVTÁRI RENDSZERBEN

Magyarország könyvtáraiban az olvasók nemcsak a helyi könyvtár állományából kölcsönözhetnek, hanem lehetőségük van bármely más könyvtárban állományba vett dokumentum kölcsönzésére könyvtárközi kölcsönzésen keresztül. A könyvtárak közötti kölcsönzések számát tekintve 2015 és 2016 között

emelkedés, majd 2017 és 2022 között csökkenés figyelhető meg (6. ábra). Legjellemzőbb a dokumentumok eredeti formában, majd elektronikus másolatban, végül nyomtatott másolatban való átadása. A szolgáltatási pontok között a kölcsönzés történhet eredetiben vagy másolat révén. A másolatszolgáltatásra nyomtatott és elektronikus formában is van lehetőség.

A KÖNYVTÁRKÖZI KÖLCSÖNZÉSBEN KAPOTT DOKUMENTUMOK SZÁMÁNAK ALAKULÁSA

6. ábra: A könyvtárközi kölcsönzésben kapott dokumentumok számának alakulása

FELELŐS KIADÓ Rózsa Dávid, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója

KÉSZÍTETTE Havadi Gergő

LEKTORÁLTA Szüts Etele, Erdélyi Károly

OLVASÓSZERKESZTŐ Horváth Barnabás

INFOGRAFIKA Erdélyi Károly

GRAFIKAI TERV Kóbor Szilvia

TÖRDELÉS Fodor Szaffi

ILLUSZTRÁCIÓ freepik

A KÉZIRAT LEZÁRÁSA 2024. január 8.

2015–2022 (2023. évi szám)

ISSN 2939-7421